

VEILEDER

Saksbehandling i arkeologi

Begrepsavklaringer

Her følger forklaringer på utvalgte begreper som brukes i «arkeologiveilederen».

Se også Riksantikvarens [ordforklaring](#) av sentrale ord som ofte brukes i kulturminneforvaltningen.

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Anmeldelse: En melding til påtalemyndigheten ved overtredelse av en lovbestemmelse, jf. kulturminneloven § 27. Det er normalt fylkeskommunen/Sametinget som anmelder et ulovlig inngrep i et kulturminne på vegne av kulturminneforvaltningen, men andre instanser kan også anmelde. Riksantikvaren har egne retningslinjer for anmeldelser (2009), som er sendt til regional kulturminneforvaltning. Kopi av anmeldelser sendes til Riksantikvaren.

Ansvarsforskriften (forskrift 9. februar 1979 om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven): En forskrift til kulturminneloven som regulerer faglig og geografisk ansvarsfordeling, samt delegerer myndighet. Ansvarsforskriften vedtas av Klima- og miljødepartementet. Den er tilgjengelig på [lovdata](#).

Arealplan: Samlebetegnelse for kommuneplaner og reguleringsplaner (områderegulering, detaljregulering) etter [plan- og bygningsloven](#).

Arealplanvedtak: Et vedtak som fattes i medhold av [plan- og bygningsloven](#).

Arkeologiske arbeider: Fellesbetegnelse for arbeid knyttet til automatisk fredete kulturminner som faller inn under begrepene «særskilt gransking» og «særskilte tiltak for å verne dem» etter kulturminneloven § 10. Det kan eksempelvis være registrering, utgravning, overvåking, miljøovervåking, avbøtende tiltak. Begrepet benyttes blant annet i [rundskriv T-02/2007](#).

Askeladden: Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge. Databasen inneholder også noen kulturminner som er vernet etter plan- og bygningsloven eller som kulturminnefaglig er vurdert som verneverdige. For mer informasjon, se Riksantikvarens veiledning om [data og tjenester](#). Registreringene er offentlig tilgjengelige på nettsider som [seeiendom.no](#), [gardskart.skogoglandskap.no](#), [kulturminnesok.no](#).

Automatisk fredet kulturminne: Et kulturminne som er fredet direkte etter kulturminneloven §§ 3 og 4, uten særskilt vedtak. Med til kulturminnet hører en sikringsone på fem meter, dersom ikke et annet område er særskilt avgrenset, jf. kulturminneloven § 6. Riksantikvaren har utarbeidet en utdypende forklaring for denne og andre typer [vernestatus](#).

Budsjett: I denne sammenheng en beregning av kostnader til gjennomføring av arkeologiske undersøkelser/registrering og særskilt gransking/utgravning. Retningslinjer og budsjettmaler er tilgjengelig på Riksantikvarens nettsider, under temaene [arkeologiske utgravninger](#) og [registreringer](#) (undersøkelsesplikten).

Dispensasjon: Fritak fra i et enkelt tilfelle å følge en lov, et vedtak eller en forskrift. Dispensasjon fra automatisk fredning innebærer at det gis tillatelse etter kulturminneloven § 8 til inngrep i eller ved det automatisk fredete kulturminnet, normalt på visse vilkår.

Enkeltvedtak: Et vedtak som gjelder rettigheter eller plikter til én eller flere bestemte personer. Et vedtak er en avgjørelse som treffes under utøving av offentlig myndighet (jf. [forvaltningsloven](#) § 2 første ledd bokstavene a) og b)).

Forhåndsvarsel: Et varsel til berørte parter før et forvaltningsvedtak fattes, jf. [forvaltningsloven](#) § 16.

Forvaltningsmuseene: Fellesbetegnelse for de museene som gjennomfører lovpålagte arkeologiske utgravninger («særskilt gransking») av automatisk fredete kulturminner og skipsfunn. Betegnelsen omfatter universitetsmuseene og sjøfartsmuseene (se disse).

Forskningsgraving: En arkeologisk utgravning som iverksettes som følge av forskningsinteresser. Kostnadene dekkes av den som gjennomfører forskningsgravingen.

Kulturminneloven (lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner): Det sentrale lovverket for beskyttelse av kulturminner og kulturmiljøer. Det sterkeste virkemiddelet er fredning. Kulturminneloven er tilgjengelig på [lovdata](#), sammen med sentrale [forskrifter](#), der det er [ansvarsforskriften](#) som regulerer ansvarsfordeling og myndighet.

Kulturminneverdi: De verdier som tillegges et kulturminne. Forvaltningen, organisasjoner, eiere, brukere eller andre kan vurdere kulturminnets verdi på ulike måter. Verdivurderingen kan endres over tid. Kulturminneforvaltningen deler gjerne verdiene inn i tre grupper: kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.

MABYGIS: «Middelalderby GIS», forkortet MABYGIS. Dette er en web-basert GIS-applikasjon med data fra arkeologiske granskinger og miljøovervåking av kulturlag i middelalderbyene. Primære brukere er Riksantikvaren og NIKU. Dataene vises i Askeladden, men kan ikke redigeres derfra. Det pågår et arbeid med å integrere dataene i Askeladden.

Oppdragsbestilling: I denne sammenhengen en bestilling fra Riksantikvaren til NIKU av en prosjektplan og et budsjett for gjennomføring av arkeologiske utgravning av de kulturminnene fra middelalder som Riksantikvaren har forvaltningsansvaret for (de åtte middelalderbyene, kirker- og kirkesteder, klostre og borganlegg).

Prosessledende avgjørelse: En avgjørelse av offentlig myndighet som ikke anses som et enkeltvedtak og dermed ikke kan påklages.

Prosjektplan: En plan for å gjennomføre en arkeologisk registrering etter kulturminneloven § 9 (undersøkelsesplikten), eller en arkeologisk utgravning etter kulturminneloven § 10 («særskilt gransking»).

Rettevedtak: Et vedtak som omhandler krav om tilbakeføring/ retting av et ulovlig gjennomført tiltak (jf. kulturminneloven § 8 tredje ledd).

Sjøfartsmuseene: Fellesbetegnelse for de forvaltningsmuseene som gjennomfører lovpålagte arkeologiske utgravninger av skipsfunn og automatisk fredete kulturminner under vann.

Sjøfartsmuseene er:

- Stiftelsen Bergens Sjøfartsmuseum
- Museum Stavanger, avdeling Stavanger maritime museum
- Norsk Folkemuseum, avdeling Norsk Maritim Museum
- NTNU Vitenskapsmuseet
- Tromsø Museum – Universitetsmuseet

Tilråding: En skriftlig anbefaling i dispensasjonssaker fra fylkeskommunen/ Sametinget/ universitetsmuseet/ sjøfartsmuseet. Les mer om innhold og omfang i veilederen om tilråding i saker etter kulturminneloven § 8.

Tiltak: En aktivitet/handling som noen planlegger. Et tiltak kan medføre skade på, eller utilbørlig skjemme, et automatisk fredet kulturminne. I slike tilfeller må det søkes om dispensasjon etter kulturminneloven § 8.

Hvorvidt et tiltak regnes som offentlig, større eller mindre, privat har følger for dekningsplikten etter kulturminneloven § 10 (se særskilt veileder). Mindre, private tiltak utløser normalt statlig kostnadsdekning.

Tiltakshaveren: Den som har det overordnede juridiske ansvaret for å gjennomføre et tiltak.

Universitetsmuseene: Fellesbetegnelse for de forvaltningsmuseene som gjennomfører lovpålagte arkeologiske utgravninger av automatisk fredete kulturminner. Unntaket er særskilte arkeologiske kulturminner fra middelalderen, som NIKU foretar utgravninger av (de åtte middelalderbyene, kirker- og kirkesteder, klostre og borganlegg). Unntatt er også automatisk fredete kulturminner under vann, som sjøfartsmuseene foretar utgravninger av.

Universitetsmuseene er:

- Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger
- Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo
- NTNU Vitenskapsmuseet
- Tromsø Museum – Universitetsmuseet
- Universitetsmuseet i Bergen, Universitetet i Bergen

Undersøkelse: Et begrep i kulturminneloven § 9 som gjelder undersøkelsesplikten. Formålet er å få oversikt over mulige konflikter mellom automatisk fredete kulturminner, samt skipsfunn, og et planlagt tiltak. Slike undersøkelser kan innebære søk i arkiv og databaser, befaring, arkeologisk registrering i felt ved sjakting, prøvestikking, o.l.

Vilkår: De kravene som Riksantikvaren stiller i et dispensasjonsvedtak, slik som arkeologisk gransking eller særskilte vernetiltak. Se veileder om kulturminneloven § 10.

OM «ARKEOLOGIVEILEDEREN»

Saksbehandling i arkeologi. Veileder («arkeologiveilederen») omhandler saksbehandlingsrutiner for forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Dette er en revidert utgave av den første veilederen fra 2006-2008.

Formålet med veilederen er å sikre en god og enhetlig forvaltning av arkeologiske kulturminner.

Hvem er veilederen for?

«Arkeologiveilederen» er ment som et hjelpemiddel for saksbehandlere i kulturminneforvaltningen. Veilederen er også relevant for kommuner, grunneiere og tiltakshavere.

Hva inneholder veilederen?

Veilederen redegjør for de ulike forvaltningsorganers arbeidsoppgaver. I tillegg forklares spesielle begreper og formuleringer som er brukt i lovteksten.

Veilederen er utformet etter [kulturminneloven](#) og [ansvarsforskriften](#), og den består av flere løsark om et utvalg bestemmelser i kulturminneloven. Pr. i dag er dette kulturminneloven §§ 4, 6, 8, 9 og 10, samt en kort begrepsavklaring.

Hvor finner jeg veilederen?

Veilederen er tilgjengelig på Riksantikvarens [nettsider](#).

Sentrale kilder henvist til i teksten, med nettadresser

- [Ansvarsforskriften](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785), <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785>
- [Askeladden](https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Data-og-tjenester/Askeladden), <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Data-og-tjenester/Askeladden>
- [Forvaltningsloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>
- [Kulturminneloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- [Lovdata](https://lovdata.no/), <https://lovdata.no/>
- [Ordforklaringer](https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Ordforklaringer-og-ordlister), <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Ordforklaringer-og-ordlister>
- [Plan- og bygningsloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
- Rundskriv T-2/07: [Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak. Kulturminneloven § 10](https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-207-dekning-av-utgifter-til-arkeologis/id452417/), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-207-dekning-av-utgifter-til-arkeologis/id452417/>
- [Saksbehandling i arkeologi. Veileder](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi) («arkeologiveilederen»), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi>